

„Sosem késő!” – az
idősebb korosztály
tudatos
tájékozódása a
digitális világban

PÁLOS MÁTÉ
ÚJSÁGÍRÓ, LAKMUSZ

A probléma

- Mi a kortárs fejlett világ 5 legnagyobb kihívása?

1. társadalmi-gazdasági polarizáció

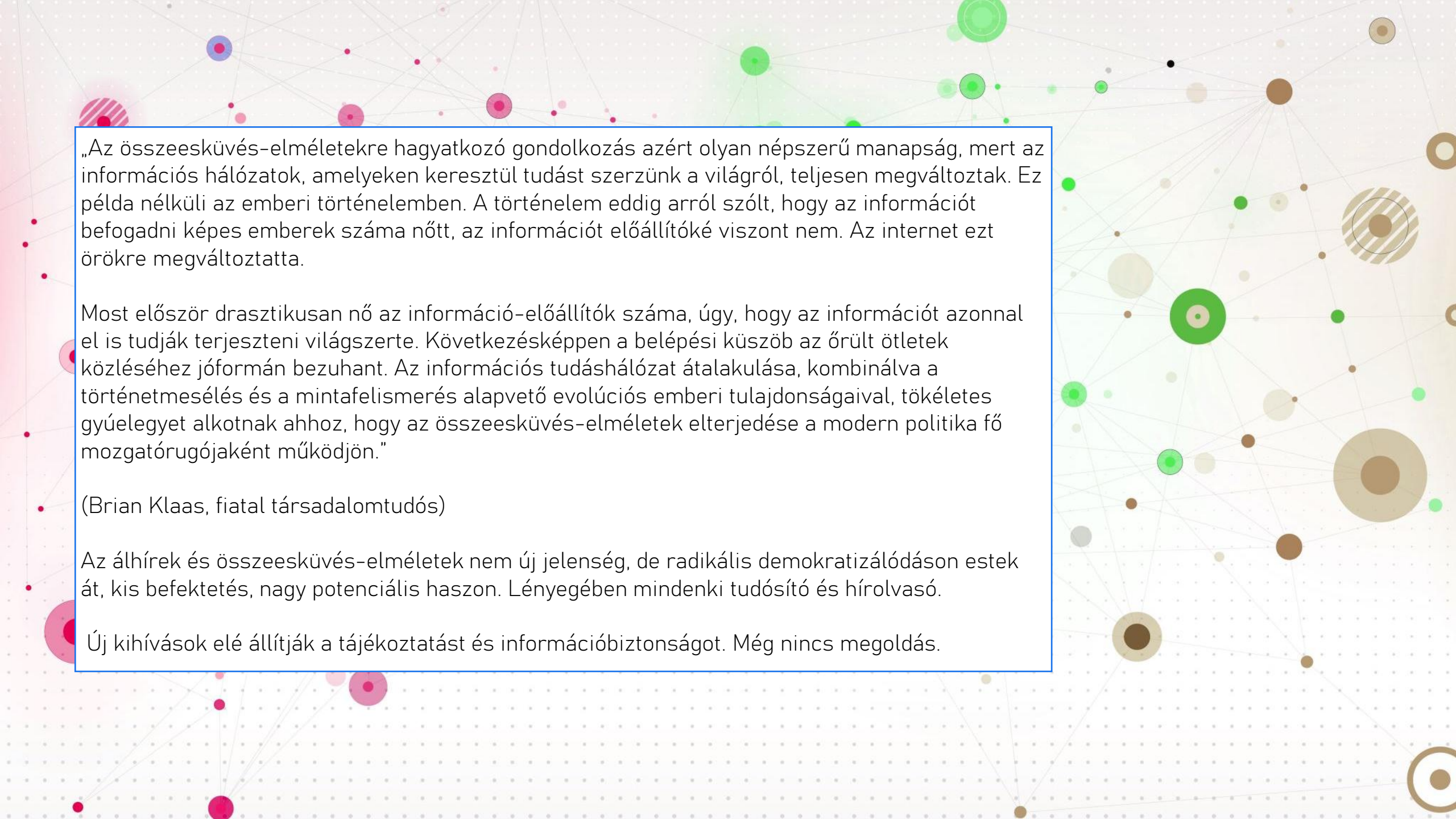
2. identitáspolitikai harcok

3. mentális betegségek

4. demográfiai és migrációs kihívások

5. Bizalomválság — információáramlás/tájékozódás válsága: "Egyre többen kételkednek a demokratikus intézmények, a média vagy a tudomány hitelességében. A populizmus, az összeesküvés-elméletek és az álhírek megerősödtek, ami gyengíti a társadalmi kohéziót és a közös valóságot."

Elképzelhetetlenül gyorsan változó információs környezet, technológiai fejlődés következtében: információs krízis.

„Az összeesküvés-elméletekre hagyatkozó gondolkozás azért olyan népszerű manapság, mert az információs hálózatok, amelyeken keresztül tudást szerzünk a világról, teljesen megváltoztak. Ez példa nélküli az emberi történelemben. A történelem eddig arról szólt, hogy az információt befogadni képes emberek száma nőtt, az információt előállítóké viszont nem. Az internet ezt örökre megváltoztatta.

Most először drasztikusan nő az információ-előállítók száma, úgy, hogy az információt azonnal el is tudják terjeszteni világszerte. Következésképpen a belépési küszöb az őrült ötletek közléséhez jóformán bezuhant. Az információs tudáshálózat átalakulása, kombinálva a történetmesélés és a mintafelismerés alapvető evolúciós emberi tulajdonságaival, tökéletes gyúelegyet alkotnak ahhoz, hogy az összeesküvés-elméletek elterjedése a modern politika fő mozgatórugójaként működjön.”

(Brian Klaas, fiatal társadalomtudós)

Az álhírek és összeesküvés-elméletek nem új jelenség, de radikális demokratizálódáson estek át, kis befektetés, nagy potenciális haszon. Lényegében mindenki tudósító és hírolvasó.

Új kihívások elé állítják a tájékoztatást és információbiztonságot. Még nincs megoldás.

Mi a Lakmusz?

- A Lakmusz egy szerkesztőség, egy internetes újság, ahol újságírók cikkeket írnak.
- Az a célunk, hogy megbízható, ellenőrzött információkat kínáljunk az olvasóinknak.
- Tényellenőrzést végzünk, aminek van egy módszertana.
- EU által támogatott. Máshol állami funkció/közmédia (Franciaország), vagy magán szektorban (Meta, Telex).

The logo for Lakmusz features a stylized graphic of a test strip with four colored segments (blue, black, red, black) on the left, followed by the word "LAKMUSZ" in a bold, black, sans-serif font.

LAKMUSZ

Miért olyan, amilyen?

Alapvetően ugyanúgy újságírás, de kizárja a véleménynyilvánító és a szubjektív műfajokat. Az újságírásnak egy vetületét hangsúlyozza, azt, ami a hitelességet, ténszerúséget, ellenőrző és általános tájékoztató funkciót tölti be.

Tényellenőrzés a gyakorlatban

- Figyeljük, milyen állítások terjednek a nyilvánosságban, hogy mit mondanak például a politikusok, intézmények, vagy a nyilvánosság más olyan szereplői, akiknek a szava sokakhoz eljut.
- Vizsgáljuk, milyen bizonyítékok vannak (vagy nincsenek) az ő állításaik mögött.
- Az elmúlt években sok helyen a tényellenőrzés az újságírás egyik külön műfajává vált, de a tényellenőrzés – jó esetben – része egy újság mindennapi működésének.

Hogyan dolgozunk?

- Olyan információkat és kijelentéseket ellenőrizzük, amelyek nagy közönséghez jutnak el, befolyásolják a közbeszédet, még kárt is okozhatnak: megnézzük, hogy ezek mögött állnak-e tények, bizonyítékok, adatok.
- Több forrásból dolgozunk, szakértőket is megkérdezzük.
- Nem vizsgálunk véleményeket, a jövőre vonatkozó jóslatokat és humoros céllal készült bejegyzéseket.
- Elválasztjuk aényt és a véleményt.
- Kontextust adunk, nem cenzúrázunk semmit.

Álhír, dezinformáció, félretájékoztatás

- Az álhír olyan hír, ami nem igaz.
- A tudatosan terjesztett álhírek, a félretájékoztatás célja az olvasók gondolkodásának/viselkedésének befolyásolása anyagi vagy politikai haszon reményében.
- Kitalált hírek, kattintásvadász, félrevezető cikkek, olyan elfogult tartalmak, mint a politikai propaganda, tartalomnak álcázott üzleti érdek, áltudományos cikkek, összeesküvés-elméletek.

Álhírterjesztők

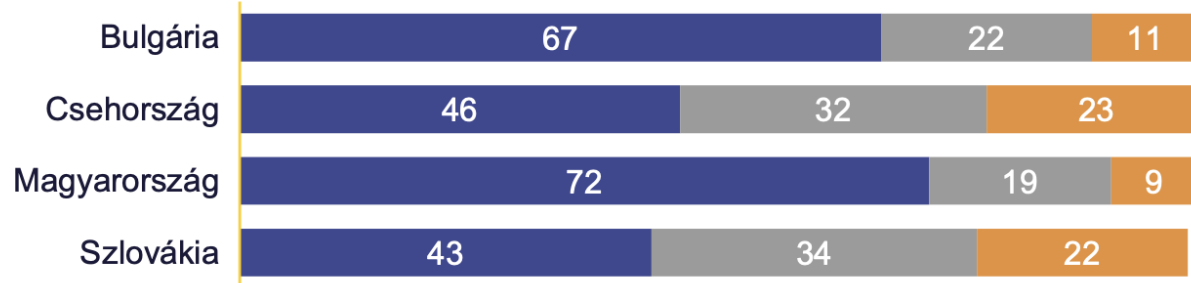
Kiknek áll érdekében az, hogy a tájékoztatás helyett félretájékoztatassanak? Milyen forrásai lehetnek a félretájékoztatásnak?

Jóhiszemű (félretájékoztatás) és rosszindulatú (dezinformáció)

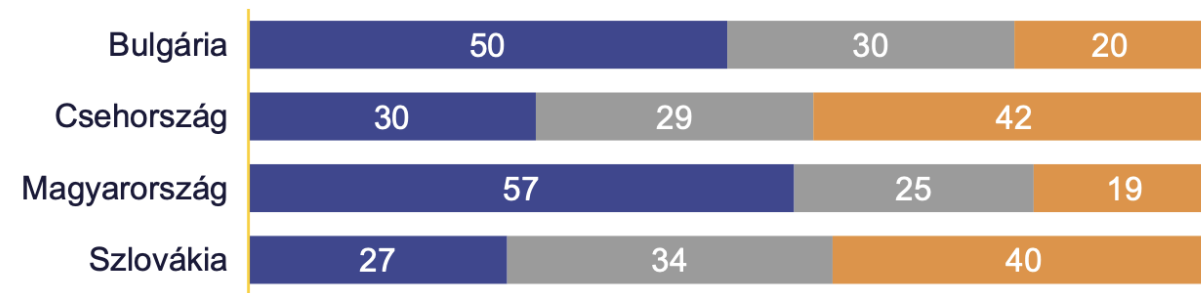
Mondjunk példákat álhírekre, félrevezető tartalmakra!

- A Political Capital felmérése arról, hogy áll a magyar társadalom néhány konteóval (tényrelativizmus)

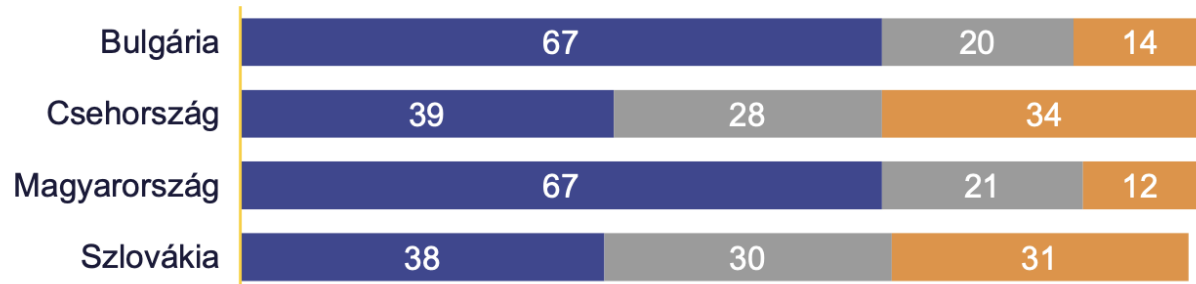
Vannak olyan titkos szervezetek, amelyek nagyban befolyásolják a politikai döntéseket.

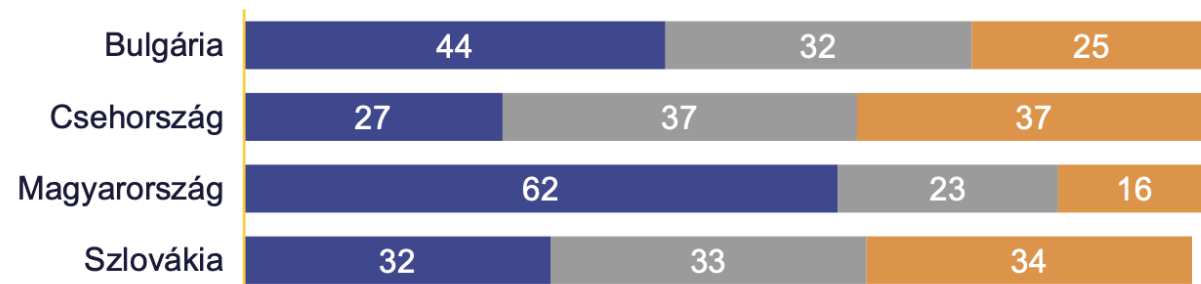
Az európai őshonos lakosságot egy nagyszabású terv alapján bevándorlókra cserélik.

A gyógyszercégek titkolják előlünk a betegségek ellenszerét.

Ukrajna korábban népiirtást követett el a területén élő orosz kisebbség ellen.

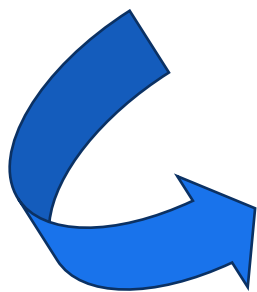
■ *Egyetért (teljes mértékben vagy inkább)* – ■ *Egyet is ért, meg nem is* – ■ *Nem ért egyet (egyáltalán vagy inkább)*

This project has received funding from the European Union

Miért veszélyesek az álhírek?

- Befolyásolhatnak a döntésekben, legyen szó bármiről.
- Átverés áldozatai is lehetünk: online csalások, pénzügyi átverések.

Röviddel ezután meg is érkezett az értesítés a bankjától, hogy a cipők árának közel dupláját vonták le a bankszámlájáról - kínai jüanban, egy ismeretlen cég számára.

Ezután Bea még egy visszaigazoló e-mailt kapott, méghozzá a service@bestofcustomerservice.com címről. Bea a feladó nevét látva lett benne biztos, hogy átverték, és gyorsan hívta a bankját, hogy tiltsák le a kártyáját.

Hol volt a hiba?

Beának már csak az után vált gyanússá a helyzet, hogy a pénzt már elutalta. Hogyan kerülhette volna el, hogy átverjék?

Mit tehetünk ellene?

Hitelesen tájékoztatunk, és egyúttal hangsúlyozzuk a hiteles tájékoztatás fontosságát. Újságíróként tudatában vagyunk ennek a problémának, és mindig beleírjuk az anyagokba, hogy az információk a megerősítés vagy meg nem erősítés milyen szintjén állnak, nem írunk le forrás nélküli információt/tényt, leíró és nem értelmező nyelvhasználatra törekszünk.

EU-s szint, állami szint — közmédia, félretájékoztatás elleni dedikált intézmények, oktatás
Egyéni szint — tudatos médiahasználat, önképzés

LAKMUSZ ezért jött létre, és ezeket a funkciókat igyekeznek egyesíteni.

Médiatudatosság növelése, alacsony belépési küszöbű eszközöket adni — felvértetni a médiafogyasztókat, különös tekintettel a sérülékeny csoportokat.

Állandóan bővülő médiatudatossági kisokos és dedikált kampányok.

Két kampány sérülékeny csoportoknak

Fiatalok — Detekto kampány IDEA Alapítványtól. Tananyagcsomag, tanárképzés, iskolai programok.

<https://detekto.hu/tananyag-1/>

A tanfolyam tematikája:

1. fejezet: [Mik azok az „álhírek”?](#)
2. fejezet: [Miért vagyunk fogékonyak az álhírekre?](#)
3. fejezet: [Hogyan készülnek és terjednek a kamu képek és videók?](#)
4. fejezet: [Mik azok a hírek? Hogyan dolgoznak az újságírók?](#)
5. fejezet: [Hogyan készülnek a minőségi hírek?](#)
6. fejezet: [Miért olvassunk minőségi híreket?](#)
7. fejezet: [Miért és hogyan kérdezzünk?](#)
8. fejezet: [Miért érdemes több forrásból tájékozódni?](#)
9. fejezet: [Hogyan ellenőrizd az információt vízszintesen és függőlegesen?](#)
10. fejezet: [Hogyan FILTERezzük a tartalmakat?](#)
11. fejezet: [Hogyan keressünk a Google-ben?](#)
12. fejezet: [Milyen eszközökkel ellenőrizzük a tartalmakat?](#)

Sosem késő – kampány a Lakmuszon, IDEA.

<https://fb.watch/ze6kJCJ2aa/>

Közös kutatás, módszertan-kidolgozás, cikktípusok kiscsoportos tesztelése és interjúztatás a tartalomról a célcsoportból – nyugdíjaskorúak médiafogyasztásáról.

Tárgyilagos újságírás paradoxona: "Minél inkább használja a tényfeltáró/ellenőrző cikk azokat az újságírói eszközöket, amelyekkel a marketing üzenetek keltik fel az érdeklődést, annál kevésbé képes átadni a kritikai, felvilágosító üzenetet. Viszont, minél kevésbé használja ezeket, annál kevésbé képes involválni, érzelmileg is bevonni az olvasót, ezáltal hatékonysága csökken."

A **címadások** legyenek **kijelentések**, egyértelműek, a fő 'igazságokat' – tényeket tartalmazzák. Pl: *Semmi esetre se együnk parlagfüvet!*

A **tartalom legyen tömör**, 3-4 percnyi olvasásnál többet nem igénylő. Ettől a linkek beemelésével el lehet térni, de ezek elolvasásától függetlenül minden fontos tartalmat a főszövegnek (is) tartalmaznia kell.

A **gondolatmenet legyen egyirányú**, a hamis állítások cáfolatai egységesen szerkesztve, lehetőleg pontokba szedve.

A cikkekben megjelenhetnek „**szórakoztató**”, sztorizó elemek, de ezek **csoportosítva**, blokkokban és ne elszórva, a tényellenőrző tartalmakkal keverve tűnjenek fel. Inkább **a fő üzenetek után, mint előtte** vagy bekeverve jelenjenek meg, ezáltal biztosítva, hogy a fő tényellenőrző, helyesbítő üzenetek addigra már átmenjenek.

A **tényellenőrzött tartalmakat** csak óvatosan kellene bemutatni és főleg az után – még ha ez logikailag ellentmondás is –, hogy **a korrigáló információ bemutatásra került**. Legnagyobb kihívás: a hamis információ elmondása úgy, hogy ne rögzüljön belőle semmi igaz információként. ("Tömegek osztják meg az interneten azt, hogy...")

“Szeretne többet tudni arról, hogyan lehet elkerülni az internetes megtévesztéseket? Az álhírek és átverések elleni felkészülést sosem késő elkezdni! Ezen az oldalon olyan tartalmakat gyűjtöttünk össze, amelyek kifejezetten az idősebb korosztályt segítik a tudatos tájékozódásban.”

11 cikk, 3 csoportban:

Egészségügy, tudomány

Online átverések elkerülése

Tudatos közösségimédia-használat

+ kiegészítő elemek

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=680941347776008&set=pcb.680941817775961>

<https://www.lakmusz.hu/sosemkeso/>

Hogyan ismerhetjük fel az igazi tudományos állításokat?

Mit tehetünk ellene?

- Gyanakodjunk, ha valami túl szép, hogy igaz legyen; inkább nézzünk utána valaminek, minthogy elmenjünk mellette.
- AFP videó:
<https://www.youtube.com/watch?v=ba05b4DpLiU>

Mi segít a felismerésében?

- Metaadatok: Fotók esetében az eredeti fájlkból egyszerű programok segítségével kinyerhetők értékes információk, például a fotó helye és ideje.
- Ugyanebben segít a geolokáció is, ami arra szolgál, hogy a fotó pontos fizikai helyét különböző vizuális és tartalmi nyomok alapján pontosan beazonosítsuk.
- A haladó internetes keresés a keresőmotor-használatot egyszerűsíti, hogy nagyobb eséllyel találjunk rá a releváns nyomokra a találatok tengerében.

Mi segít a felismerésében?

- Fordított kép- vagy videókeresés: Egyes célszoftverekkel videókról és képekről állapíthatjuk meg, hogy előfordultak-e már korábban az interneten.
- Ezeknek az eszközöknek a használatáról itt olvashattok bővebben:
<https://www.lakmusz.hu/ime-6-rovid-video-ami-segithet-az-alhitek-felismereseben/>

Példa: „Rettenetes kórházi körülmények”

Legfrissebb híreink

A Jahn Ferenc Kórház konyhájában nem penészt, csak „zsírra szállt port” találtak.

Így van ez.

Porból lettünk, porrá leszünk, zsírra szállunk.

Példa: „Rettenetes kórházi körülmények”

Mit csináltunk?

- 1, fordított képkeresést
- 2, megkérdeztük az intézményeket
- 3, elmentünk személyesen megnézni

🔍 Search Google or type a URL

Példa: „Rettenetes kórházi körülmények”

- Mire jutottunk?:
- Arra, hogy a posztban látható fotók évekkel ezelőtt, 2015-ben, 2016-ban, illetve 2019-ben készültek különböző budapesti és vidéki kórházakban, és nem feltétlenül a jelenlegi állapotokat tükrözik.

Példa: AI-generált lengyel fotó

Példa: AI-generált lengyel fotó

Mit csináltunk?:

- 1, fordított képkereséssel beazonosítottuk a képet
- 2, a képről elérhető információk megmutatták, hogy mesterséges intelligenciával készült
- 3, megnéztük, hogy létezik-e a település, kerestünk róla képeket és információkat
- 4, megnéztük, hogy írtak-e erről mások is

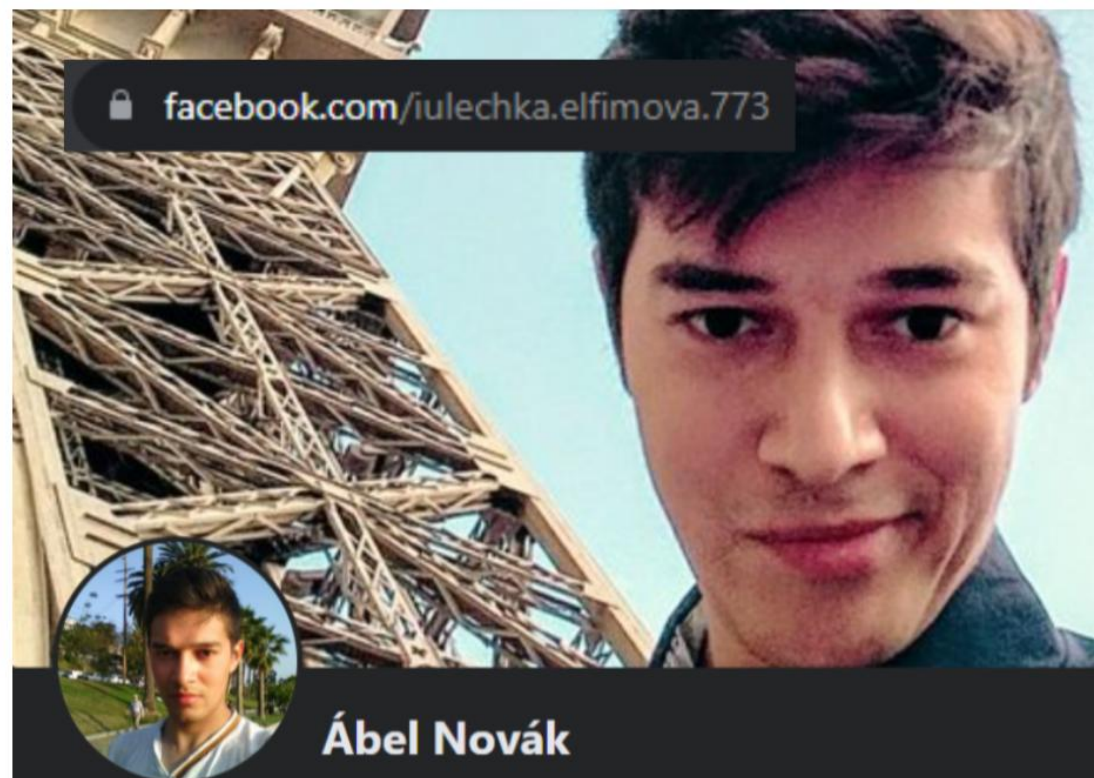
Hogyan ismerd fel az álprofilokat?

- 631 millió hamis profilt törölt le a Facebook üzemeltetője a platformról 2024 első 3 hónapjában.
- Sok? 2019 első 3 hónapjában 2,2 millió álprofil töröltek.
- Álprofil: olyan közösségimédia-profilok, oldalak, amiket kifejezetten megtévesztő szándékkal hoztak létre. Vagy mások személyazonosságával élnek vissza, vagy egy kitalált „személyiséget” jelenítenek meg hamis névvel és generált vagy lopott profilképpel.

Hogyan ismerd fel az álprofilokat?

- 1, Ha ismert emberek, közszereplők, esetleg cégek/márkák közösségi oldaláról van szó, keresd a hitelesített profiloknak járó jelzést (az oldal neve melletti pipát).
- 2, Hírességek és magánszemélyek esetében is gyanús jele lehet annak, hogy nem autentikus profillal van dolgunk, ha különbséget fedezünk fel egy profil URL-jébe foglalt felhasználónév és a profilkép mellett szereplő név között.

Hogyan ismerd fel az álprofilokat?

- 3, Az álprofilok leggyakrabban másoktól lopott fényképeket, vagy mesterséges intelligencia segítségével létrehozott portrékat használnak profilképként.

Zétény Somogyi

Könnyen használható. Csak befizeted a pénzt, és a robot minden munkát elvégez helyetted.

Válasz. 43 . Kedvelés . körülbelül 1 órája

Beatrix Vincze

A hírekben láttam. Köszönöm, hogy megosztották ezt a cikket!

Válasz. 3 . Kedvelés . 1 órával ezelőtt

Hogyan ismerd fel az álprofilokat?

- 4, Nézzük meg, hogyan viselkedik az adott profil a közösségi médiában: miket kommentel, oszt meg, milyen csoportoknak a tagja!
- Ebből a cikkünkben többet is megtudhatsz:
<https://www.lakmusz.hu/igy-ismerheted-fel-az-alprofilokat-a-kozossegi-oldalakon/>

Mit tehetsz? Nincs csodaszer.

- Gyanakvó, óvatos és körültekintő vagy, nem osztasz meg olyan tartalmat, aminek a forrásában és az igazságtartalmában nem vagy biztos.
- Ha már mindenki hírközlő és befogadó, akkor legyen mindenki tényellenőrző is — gondoljunk magunkra öntudatos médiahasználókként, akik előtt vannak lehetőségek az információk megerősítésére, annak elérésére, hogy tisztább legyen a kép.

Az internetes terjedő hamis egészségügyi tanácsok 4 alapjellemzője:

1. **“Kis valóságmag, sok körítés”**. A hamis állítást látszólag egy tudományos tényből, igaz részállításból vezetik le, de valójában a valóságmag és a köré kanyarított állítások nincsenek logikai kapcsolatban egymással. A valóságmag nem teszi igazzá a csak látszólag kapcsolódó állításokat. (pollenes allergiagyógyszer egyes országokban — de ebből nem következik hogy a megevése gyógyító)
2. Első ránézésre hiteles, de a valóságban hiteltelen, **megbízhatatlan forrás**. Például a Dr. előtag félrevezető használata tipikus példája ennek. Mindig éljünk a gyanúperrel, hogy az ismeretlen, gyanús forrás nem teljesen az, akinek mutatja magát! Az ilyen hátsó szándékot bizonyíthatja az is, ha az egészségügyi tanács szövegében valamit reklámoznak vagy eladni szándékoznak. (“Dr. Várhegyi László természetgyógyász fitoterapeuta”)
3. A **tudományos hivatkozások hiánya**: az ilyen tartalmakban nincs számadat vagy a számadatok, tudományos állítások hivatkozás nélkül jelennek meg. Ezt a hiányt rendszerint anekdotikus áligazságokkal igyekeznek kiteőltetni – ilyen például az ellenőrizhetetlen történetekre, hamis népi bölcsességekre hivatkozás. (indiánok és pap ismerős)
4. Erősen **túlzó ígéretek** és nagyívű jóslatok használata, hogy ezzel tegyék az olvasót érdekelté a hamis tanács megfogadásában és terjesztésében, a kapcsolt termék megvásárlásában. Gyanakodjunk, ha azt ígérik, hogy soha többé nem leszünk fáradtak, vagy holnaptól megváltozik a sorsunk! (fordítsuk meg a sorsunkat-fb-oldal, lélekreformmal foglalkozik)

Hogyan védekezzünk a deepfake-ek ellen?

Ha az audio deepfake-eket ilyen nehéz nagy biztonsággal kiszűrni, akkor mit tehet a nyilvánosság, hogyan védekezhetünk ellenük? A következőkben a [Deutsche Welle](#) és a [Global Investigative Journalism Network](#) témában született tanácsait foglaltuk össze:

- Ne támaszkodjunk sem a megérzésünkre, sem egyetlen deepfake-felismerő szoftver eredményére, ehelyett **többlépcsős ellenőrzést** végezzünk és több szoftvert használjunk.
- A felismerő szoftverek eredményére úgy tekintsünk, mint **valószínűségre**, ne úgy, mint közvetlen bizonyítékra. Erről a korlátról az újságírók tájékoztassák az olvasóikat, amikor használják őket.
- A hamis tartalmakat sokszor úgy állítják elő, hogy érzelmekre hassanak, erre különösen alkalmasak az audio deepfake-ek. Ezért általános tanács, hogy **álljunk meg**, gondolkodjunk és gyanakodjunk.
- Hasonlítsuk össze a gyanús felvételen elhangzó beszédet a hiteles felvétellel ugyanarról az emberről: a hasonló szavak kiejtésében hallgató különbség, a természetellenes szünetek, nem reális levegővétel-ritmus mutathatja az AI nyomait. Egyetlen rövid kis hang szokatlan, idegen kiejtése az anyanyelvi beszélőknél elárulhatja az AI-t.
- Használjuk a hagyományos ellenőrző technikákat, vizsgáljuk meg **a tartalmat és a kontextust**: milyen viszonyban van a felvétel tartalma a már megerősített tényekkel, mi a felvétel forrása, mi tudható róla a közösségi média felületeken vagy a domainadatokból?
- Vizsgáljuk meg a felvétel **terjedését** az interneten és a közösségi médiában.

Milyen eszközeink vannak?

- Tudatos Google-keresés (szemben a ChatGPT-vel) — miért jobb?
- Forrásellenőrzés: ki osztja meg az információt, ki közölte az információt? Újság vagy blog, van-e bejegyzett címe, cégszáma, impresszuma, főszerkesztője, vannak-e nevek hozzákapcsolva
- Közösségimédia-profil, oldal: hiteles vagy hiteltelen
- Fordított képkeresés, fordított videókeresés, geolokáció
- Ellentmondások, gyanús jelek keresése közösségi média bejegyzésekben – rákeresés külön a szövegek elemekre.
- URL-ellenőrzése: profiloknál egyezik-e, márkaneveknél nincs-e bennük kis csalás.
- Híres emberekkel hirdetett vonzó befektetési ajánlatok mindig legyenek extra gyanúsak.
- AI-detektorok: képek és hangok, viszont ezek sem 100 százalékosak.
- Találunk-e a témában tartalmat ismert, kredibilis újságtól, forrástól, szakértőtől.
- Eszközeinken legyen frissek az operációs rendszerek.

Nincs módszer az álhírek és félrevezető tartalmak eltüntetésére.

- Sőt, valójában ez nem is érdekünk – nem védhető az az állítás, hogy semmiben sem szabad hinnünk bizonyítékok nélkül.
- Az érdekünk az egyensúly fenntartása: a lehető legbiztonságosabb szabályozás kialakítása, és a tudatos médiahasználat és információkezelés megtanítása – biztonságos és demokratikus információs egyensúly és médiaökonómia.
- “Nem szeretnék olyan világban élni, ahol nincsenek összeesküvés-elméletek. De olyan világban se szeretnék élni, ahol nincsenek tényellenőrök.” (Miami Egyetem politológia professzora, Joseph E. Uscinski)

Köszönöm a
figyelmeteket! 🖥️

